EU GENDER EQUALITY LAW

«Ο ρόλος του εθνικού δικαστή κατά την εφαρμογή της νομοθεσίας της ΕΕ για την ισότητα των δύο φύλων: Η σχέση με τις εθνικές έννομες τάξεις και η διαδικασία της προδικαστικής παραπομπής»

Βασίλειος Α. Χριστιανός
Καθηγητής Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΚΠΑ
Διευθυντής ΚΔΕΟΔ
Θεσσαλονίκη, 21-22 Οκτωβρίου 2013

2

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ι. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

α) Ερμηνεία και εφαρμογή του πρωτογενούς Ενωσιακού Δικαίου

β) Ερμηνεία και Εφαρμογή των οδηγιών

i) Απαγόρευση δυσμενών διακρίσεων

ii) Θετικές δράσεις

ΙΙ. Η τεχνική των προδικαστικών ερωτημάτων στον τομέα της ισότητας

ΙΙΙ. Παραδείγματα

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

3

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

α΄. Αρχή της ισότητας και αρχή της ισότητας των φύλων: Το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο

Η αρχή της ισότητας συνιστά θεμελιώδη αρχή του ενωσιακού δικαίου, συνταγματικού χαρακτήρα.

Πρωτογενές δίκαιο:

- ✓Άρθρο 2 ΣΕΕ
- ✓Άρθρα 8, 19 και 157 ΣΛΕΕ
- ✓Άρθρα 20, 21 και 23 ΧΘΔ της ΕΕ

Η ισότητα των δύο φύλων: ειδικότερη έκφανση της αρχής της ισότητας.

4

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Αρχικώς οικονομικά προσανατολισμένη

2. Σταδιακά συμπληρώθηκε με κοινωνικές παραμέτρους

• **Defrenne III (149/77):** Η αρχή της ίσης μεταχείρισης των φύλων περιλαμβάνεται στα θεμελιώδη δικαιώματα.

• **Deutsche Telekom (C-50/96):** Ο επιδιωκόμενος με το άρθρο 119 ΣυνθΕΟΚ (νυν 157 ΣΛΕΕ) οικονομικός σκοπός έχει δευτερεύοντα χαρακτήρα σε σχέση με τον σκοπό έκφρασης θεμελιώδους δικαιώματος του ανθρώπου.

3. Σήμερα, η ισότητα των δύο φύλων κατοχυρώνεται και στο Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

5

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Τι κατοχυρώνεται με την ισότητα των δύο φύλων;

- Όμοια μεταχείριση των ανδρών και των γυναικών, οι οποίοι βρίσκονται σε ίδιες καταστάσεις
- Ανόμοια μεταχείριση αν τελούν σε διαφορετικές καταστάσεις.
- Το δικαίωμα δεν είναι απόλυτο. Τίθενται αντικειμενικά κριτήρια διαφοροποιήσεως π.χ. ορισμένες δραστηριότητες, ορισμένες κατηγορίες προσώπων κλπ.

6

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Υπόθεση Sirdar (C-273/1997)

- Διακριτική ευχέρεια των αρχών κατά τη θέσπιση μέτρων προάσπισης της εξωτερικής ασφάλειας (π.χ. “Royal Marines” ολιγάριθμο σώμα, μάχιμοι συνολικά -και οι μάγειροι- στην πρώτη γραμμή).
- Σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας η επιλογή αποκλειστικά ανδρών προς στελέχωση της υπηρεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου.

7

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- Γενικότερα, ως προς την επιλογή στελεχών στα σώματα ασφαλείας η ενωσιακή νομοθεσία παρείχε την ευχέρεια στα κράτη μέλη να εισαγάγουν εξαιρέσεις από την αρχή της ισότητας των δύο φύλων.

- Έλληνας Νομοθέτης: Άρθρα 116 παρ. 2 και 4 παρ. 2 του Συντάγματος -- >
  Απαγόρευσε κάθε απόκλιση από την αρχή της ισότητας των δύο φύλων.

8

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

β΄. Ισότητα των φύλων: Παράγωγο ενωσιακό δίκαιο

- Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει προηγμένο και ολοκληρωμένο πλαίσιο έννομης προστασίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων, στο οποίο περιλαμβάνεται πλήθος **οδηγιών**.

- **Οι πράξεις της Ένωσης χρονολογούνται ήδη από τη δεκαετία του 1970:**

➢ οδηγία **75/117/ΕΟΚ**, ισότητα των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών
➢ οδηγία **76/207/ΕΟΚ** για την πρόσβαση στην απασχόληση
➢ οδηγία **79/7/ΕΟΚ** για την κοινωνική ασφάλιση
➢ οδηγία **97/80/ΕΚ** για το βάρος απόδειξης σε υποθέσεις διάκρισης λόγω φύλου

9

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Σήμερα ισχύει η οδηγία **2006/54/ΕΚ** για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης.

Ειδικότερα ζητήματα ρυθμίζονται με τις οδηγίες:

- **92/85/ΕΟΚ** για την προστασία των εγκύων εργαζομένων
- **2010/18/ΕΕ** για τη γονική άδεια

10

EU GENDER EQUALITY LAW

Μετά τις παραπάνω εισαγωγικές παρατηρήσεις, θα εξεταστεί:

(I) Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

(II) Η τεχνική της προδικαστικής παραπομπής στον τομέα της ισότητας

(III) Παραδείγματα

11

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Ο εθνικός δικαστής είναι ο «φυσικός δικαστής» του δικαίου της Ένωσης - > Ερμηνεύει και Εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης.

Εκ συνόλου **203** υποθέσεων σε ζητήματα ισότητας:

- **191** αφορούν προδικαστικές παραπομπές
- **12** αφορούν παραβάσεις κρατών μελών

Σε μια διαφορά, έχει ενώπιον του κανόνες τόσο του εσωτερικού όσο και του ενωσιακού δικαίου που πρέπει να εξετασθούν - Συνάρθρωση των σχέσεων ενωσιακής και εθνικής έννομης τάξης.

12

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Υπόθεση Costa/ENEL (6/64)

Α. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η ιδιαίτερη έννομη τάξη που συνιστά η Ένωση «*ενσωματώθηκε στα νομικά συστήματα των κρατών μελών από τη θέση της Συνθήκης σε ισχύ και δεσμεύει τα δικαστήριά τους*».

Β. Όταν οποιοσδήποτε εθνικός κανόνας συγκρούεται με ή διαφοροποιείται από ενωσιακό κανόνα, ο ενωσιακός κανόνας υπερέχει του εθνικού (αρχή της υπεροχής).

Γ. Σύμφωνα με την αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου, ο εθνικός δικαστής οφείλει να μην εφαρμόσει την εθνική διάταξη (Υπόθεση 106/77, Simmenthal).

13

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

α) Ερμηνεία και εφαρμογή του πρωτογενούς Ενωσιακού Δικαίου

Ο εθνικός δικαστής είναι υποχρεωμένος να ερμηνεύει και να εφαρμόζει το πρωτογενές και το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης.

Πώς το ερμηνεύει και πως το εφαρμόζει;

1. Κανόνες της Συνθήκης που είναι σαφείς, χωρίς όρους ούτε επιφυλάξεις και δεν εξαρτώνται από περαιτέρω εκτελεστικές πράξεις του εθνικού δικαίου, ***γεννούν* υποχρεώσεις που βαρύνουν τα κράτη μέλη** (Κάθετο Άμεσο Αποτέλεσμα).

   Οι ιδιώτες τις επικαλούνται **σε διαφορά κατά του κράτους** απ' ευθείας ενώπιον των εθνικών αρχών και δικαστηρίων.

14

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

α) Ερμηνεία και εφαρμογή του πρωτογενούς Ενωσιακού Δικαίου

2. Διατάξεις της Συνθήκης με τα ανωτέρω χαρακτηριστικά αναδίδουν επίσης «*οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα*».
   Οι ιδιώτες μπορούν να τις επικαλούνται έναντι άλλου ιδιώτη.

Παράδειγμα: **Η απόφαση Defrenne II** όταν το ΔΕΕ αναγνώρισε το οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 157 ΣΛΕΕ (τότε άρθρο 119 ΣυνθΕΟΚ).

15

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Τι συμβαίνει όταν οι εν λόγω διατάξεις δεν είναι πλήρεις, σαφείς ή απροϋπόθετες;

Άλλος νομολογιακός μηχανισμός:

Σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία του εθνικού δικαίου από τον εθνικό δικαστή.

16

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

β) Ερμηνεία και Εφαρμογή των οδηγιών

- Οι οδηγίες κατοχυρώνουν ειδικότερα την ισότητα των δύο φύλων με δύο μεθόδους:

i) Νομοθετήματα τα οποία απαγορεύουν τις δυσμενείς διακρίσεις λόγω φύλου και

ii) Ρυθμίσεις που επιβάλλουν στα κράτη μέλη τη θέσπιση των λεγόμενων μέτρων «θετικής δράσης».

17

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

i) Απαγόρευση δυσμενών διακρίσεων

1. Άμεσο αποτέλεσμα οδηγιών (διατάξεις σαφείς, χωρίς όρους ή προϋποθέσεις και δεν έχουν μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο, η μεταφορά τους έχει καθυστερήσει ή δεν έχουν ορθά μεταφερθεί).

Όμως

2. Όχι οριζόντιο αποτέλεσμα μεταξύ ιδιωτών, αλλά μόνο κάθετο, δηλαδή μόνο έναντι των κρατών μελών.

3. Στις οδηγίες το άμεσο αποτέλεσμα δεν δύναται να λειτουργήσει ως «οριζόντιο», ακόμη και αν οι διατάξεις της οδηγίας είναι σαφείς, άνευ όρων και προϋποθέσεων.

Τότε υπάρχει όμως η δυνατότητα σύμφωνης ερμηνείας.

18

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Παράδειγμα: Υπόθεση Von Colson και Kamann (14/83)

1. Αντίθετη προς την οδηγία άρνηση πρόσληψης γυναικών - Δεν προέβλεπε ως κύρωση την πρόσληψη.
2. Όρισε τη λήψη πρόσφορων μέτρων. Δεν προέβλεπε συγκεκριμένο αποτέλεσμα.
3. Το ΔΕΕ έκρινε ότι μία συμβολική αποζημίωση απάδει προς το σκοπό της οδηγίας· Το εθνικό δικαστήριο έπρεπε εντέλει να χορηγήσει πλήρη αποζημίωση.

Σχόλιο: **Η σύμφωνη ερμηνεία δεν συνιστά μέθοδο ερμηνείας του εθνικού δικαίου, αλλά εκπλήρωση της υποχρέωσης συμμόρφωσης του κράτους**.

19

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

1. Ο «σκληρός πυρήνας» των ρυθμίσεων της Ένωσης για την ισότητα ευρίσκεται στην **οδηγία 2006/54/ΕΚ.**

2. Η οδηγία απαγορεύει τις άμεσες ή έμμεσες διακρίσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών:

- **Άμεση διάκριση**: όταν ένα πρόσωπο υφίσταται, για λόγους φύλου, μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή.
- **Έμμεση διάκριση**: Εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη. Όμως, κριτήριο ή πρακτική θέτει σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση πρόσωπα ενός φύλου, **εκτός αν αυτή η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική δικαιολογείται αντικειμενικώς από νόμιμο στόχο και τα μέσα για την επίτευξη του εν λόγω στόχου είναι πρόσφορα και αναγκαία.**

20

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Παράδειγμα Άμεσης διάκρισης: **Υπόθεση Tanja Kreil (C-285/98)**

1. Εθνική νομοθεσία περί εξέλιξης των στρατιωτικών επέτρεπε την κατάταξη γυναικών μόνο σε υγειονομικές υπηρεσίες και στο σώμα στρατιωτικής μουσικής.

2. Το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε κάποια ιδιαιτερότητα στις υπόλοιπες θέσεις αξιωματικών που να δικαιολογούσε αντικειμενικά και σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας την εξαίρεση των γυναικών.

3. Επίσης δεν διαπιστώθηκαν αντικειμενικά κριτήρια που να δικαιολογούν τον αποκλεισμό των γυναικών από ένοπλες θέσεις, όπως υπήρχαν στην υπόθεση Sirdar που είδαμε.

21

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Παράδειγμα Έμμεσης διάκρισης: **Υπόθεση Schnorbus (C-79/99)**

Το Δικαστήριο έκρινε ότι υφίσταται τέτοια διάκριση, όταν εθνικές διατάξεις αναγνωρίζουν προτεραιότητα υπέρ υποψηφίων που έχουν υπηρετήσει ένοπλη ή εναλλακτική θητεία για την πρόσβαση σε νομική άσκηση.

22

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Πότε ο εθνικός δικαστής απαγορεύει τις διακρίσεις;

Α. Οι άμεσες και έμμεσες διακρίσεις μεταξύ των φύλων απαγορεύονται σχετικά με:

- την πρόσληψη
- την πρόσβαση στην απασχόληση ή σε ελεύθερο επάγγελμα
- την απόλυση
- την επαγγελματική κατάρτιση και εξέλιξη
- την υπαγωγή σε οργανώσεις εργαζομένων ή εργοδοτών.

Β. Στο πλαίσιο των επαγγελματικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, ιδίως όσον αφορά:

- το πεδίο εφαρμογής και τους όρους υπαγωγής στα συστήματα αυτά
- τις εισφορές
- τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσαυξήσεων, των προϋποθέσεων διάρκειας και διατήρησης του δικαιώματος παροχών.

<u>ΝΒ. Η οδηγία προβλέπει κατάλληλα ένδικα βοηθήματα για τους εργαζομένους που ζημιώθηκαν από διακρίσεις, όπως διαδικασίες συνδιαλλαγής και δικαστικές διαδικασίες</u>

23

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Επιπλέον ο εθνικός δικαστής εφαρμόζει την οδηγία σε περιπτώσεις:

- **Παρενόχλησης**: Ανεπιθύμητη συμπεριφορά συνδεόμενη με το φύλο ενός προσώπου – Παραβίαση της αξιοπρέπειας του προσώπου και δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος.
- **Σεξουαλικής παρενόχλησης**: Ανεπιθύμητη λεκτική, μη λεκτική ή σωματική συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα. Προσβολή της αξιοπρέπειας ενός ατόμου, ιδίως με τη δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος.

Δεν υπάρχει νομολογία για παρενόχληση λόγω φύλου.

24

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

ii) Θετικές δράσεις

Με τη δεύτερη μέθοδο κατοχύρωσης της ισότητας των φύλων (θετικές δράσεις), το παράγωγο δίκαιο αναγνωρίζει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων (άρθρο 157 § 4 ΣΛΕΕ).

Α. Οι θετικές δράσεις μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές:

- **Μέτρα βελτίωσης της επαγγελματικής κατάρτισης ή προώθησης της επαγγελματικής ένταξης**
- **Μπορούν επίσης να θέσουν ποσοτικά κριτήρια - ποσοστώσεις (quotas).**

Β. Οι θετικές δράσεις αφορούν πάντοτε μια δεδομένη ομάδα που είναι θύματα δυσμενούς μεταχείρισης:

- **επανορθώνουν τις ιστορικές ανισότητες και**
- **εξαλείφουν τις κοινωνικές δομικές διακρίσεις.**

25

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Πλούσια Νομολογία

Παράδειγμα: Υπόθεση Kalanke (C-450/93)

Ο Landesgleichstellungsgesetz όριζε ότι κατά την πρόσληψη, την τοποθέτηση σε άλλη θέση και την προαγωγή δημοσίου υπαλλήλου, **οι γυναίκες που έχουν ίσα προσόντα με τους άνδρες συνυποψήφιους τους πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά προτεραιότητα, όταν υποεκπροσωπούνται.**

Δύο υποψήφιοι με ίδια προσόντα, ο κ. Kalanke και η κυρία Glissmann, έγιναν δεκτοί. Ενόψει της προαναφερθείσης ρυθμίσεως προτιμήθηκε η κυρία Glissmann. Ο κ. Kalanke άσκησε "Revision« ενώπιον του Bundesarbeitsgericht.

26

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Παράδειγμα: Υπόθεση Kalanke (C-450/93)

Το Δικαστήριο έκρινε ότι **μια εθνική ρύθμιση η οποία παρέχει <u>αυτόματη</u> προτίμηση στις γυναίκες υποψηφίους έναντι των με ίσα προσόντα συνυποψήφιων τους ανδρών (στους τομείς όπου οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται) συνιστά διάκριση** με βάση το φύλο και επομένως απαγορεύεται από την οδηγία 76/207.

27

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Υπόθεση Marschall (C-409/95)

1. Η επίμαχη εθνική ρύθμιση όριζε ότι αν οι γυναίκες που βρίσκονται στο ανώτερο επίπεδο θέσεως είναι λιγότερες από τους άνδρες, οι γυναίκες πρέπει να προάγονται κατά προτεραιότητα, εφόσον έχουν ίσα προσόντα με τους άνδρες συνυποψήφιους τους, εκτός αν προέχουν λόγοι αναγόμενοι στο πρόσωπο ενός άνδρα υποψηφίου ("Offnungsklausel").
2. Ο κ. Marschall και μια γυναίκα υποψήφια είχαν τα ίδια προσόντα για την κατάληψη, διά προαγωγής, μιας θέσεως σ' ένα σχολείο.
3. Προτιμήθηκε η γυναίκα υποψήφια.

28

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Υπόθεση Marschall (C-409/95)

4. Προδικαστικό ερώτημα από τον εθνικό δικαστή.

5. Το Δικαστήριο δέχτηκε ότι όταν δύο υποψήφιοι διαφορετικού φύλου έχουν ίσα προσόντα δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι έχουν και ίσες ευκαιρίες.

6. Υπάρχει τάση προτιμήσεως των ανδρών, η οποία οφείλεται σε ορισμένες προκαταλήψεις και στερεότυπες ιδέες.

7. Επομένως η επίδικη ρύθμιση, λόγω της Offnungsklausel (δυνατότητας παρεκκλίσεως) **δεν παρέχει αυτόματη προτίμηση** στην γυναίκα υποψήφια (**σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στην υπόθεση Kalanke**).

8. Σκοπεί στην εξασφάλιση ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών και επομένως εμπίπτει στην οδηγία.

29

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Υπόθεση Marschall (C-409/95)

9. Όρος είναι ότι η εθνική νομοθεσία εγγυάται, σε κάθε ατομική περίπτωση, στους άνδρες υποψηφίους που έχουν ίσα προσόντα με τις γυναίκες υποψήφιες, την αντικειμενική αξιολόγηση της υποψηφιότητας τους, λαμβανομένων υπόψη όλων των κριτηρίων που αφορούν το πρόσωπο των υποψηφίων.

30

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Σχόλιο no1: Από την ανωτέρω νομολογία για τα θετικά μέτρα συνάγεται ότι είναι συμβατά με την οδηγία 76/207 , εφόσον:

Πρώτον, δεν παρέχουν αυτομάτως και ανεπιφυλάκτως προτεραιότητα στις γυναίκες υποψήφιες που έχουν ίσα προσόντα με τους άνδρες συνυποψήφιους τους (αν τέτοιου τύπου προτεραιότητα γινόταν δεκτή θα υπήρχε δυσμενής διάκριση εις βάρος των ανδρών).

Δεύτερον, εφόσον τα μέτρα αυτά επιτρέπουν όλες οι υποψηφιότητες να υπόκεινται σε αντικειμενική και εξατομικευμένη αξιολόγηση.

Σχόλιο no2: Το ΔΕΕ δεν μετέστρεψε τη νομολογία Kalanke με τις μεταγενέστερες αποφάσεις του. Απλώς τις διαφοροποιούσε από την Kalanke (distinguishing).

31

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Στον πυρήνα των βασικών οδηγιών, εντάσσεται και η **οδηγία 2010/18/ΕΕ**, για τη γονική άδεια.

1) Άνδρες και γυναίκες εργαζόμενοι έχουν ατομικό δικαίωμα γονικής άδειας για τους λόγους της γέννησης ή υιοθεσίας παιδιού.

2) Κατά τη λήξη της γονικής άδειας, οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα να επιστρέψουν στην ίδια θέση εργασίας ή σε ισοδύναμη ή ανάλογη σύμφωνη με τη σύμβαση ή σχέση εργασίας τους.

3) Έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν αλλαγές στο ωράριο εργασίας τους για περιορισμένο χρονικό διάστημα.

32

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Παράδειγμα: **Υπόθεση Ζωή Χατζή (C-149/10**)

Τέθηκε το ζήτημα κατά πόσο η μητέρα σε περίπτωση γέννησης δίδυμων τέκνων δικαιούται να λάβει από το Δημόσιο διπλάσιο χρόνο γονικής άδειας (τότε οδηγία 96/34/ΕΚ).

1. Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο έκρινε κατά πόσον η οδηγία 96/34 εφαρμόζεται επίσης επί δημοσίων υπαλλήλων. Το ΔΕΕ έδωσε καταφατική απάντηση.
2. Το Δικαστήριο εξετάζοντας την τελολογική και γραμματική ερμηνεία των όρων κατέληξε πως η οδηγία παρέχει τη δυνατότητα οι γονείς να διακόψουν την επαγγελματική τους δραστηριότητα.

33

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Παράδειγμα: **Υπόθεση Ζωή Χατζή (C-149/10**)

3. Παρέχει τη διασφάλιση ότι, με τη λήξη της αδείας, θα επανέλθουν στη θέση εργασίας τους.
4. Το ΔΕΕ συμπέρανε πως τα αυξημένα βάρη στα οποία πρέπει να αντεπεξέλθουν οι γονείς διδύμων είναι ποσοτικής φύσεως, υπό την έννοια ότι πρέπει να ικανοποιούν συγχρόνως τις ανάγκες δύο παιδιών· η πρόσθετη όμως αυτή προσπάθεια δεν παρατείνεται χρονικά, δεδομένου ότι, καταρχήν, τα δίδυμα διανύουν ταυτόχρονα τα ίδια στάδια αναπτύξεως.

34

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

5. **Σχόλιο:** Τυχόν διπλασιασμός της διάρκειας της γονικής άδειας δεν συνιστά απαραιτήτως το μόνο κατάλληλο μέτρο στο οποίο μπορούν να προσφεύγουν τα κράτη μέλη.

6. Κατά το ΔΕΕ εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να διαπιστώσει κατά πόσον η εθνική νομοθεσία παρέχει επαρκείς δυνατότητες για την αντιμετώπιση των ειδικών αναγκών που έχουν οι γονείς διδύμων στην επαγγελματική και οικογενειακή τους ζωή.

35

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Γονική άδεια

Παράδειγμα no2:

Στην ελληνική νομολογία, κρίθηκε ότι αποτελεί άμεση διάκριση η άρνηση ενός Πανεπιστημίου να χορηγήσει 9μηνη άδεια ανατροφής τέκνου σε άνδρα μέλος του Διδακτικού Επιστημονικού Προσωπικού (ΔΕΠ) με την αιτιολογία ότι στον εσωτερικό κανονισμό αυτού τέτοιο δικαίωμα δεν προβλέπεται για άνδρες.

36

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Δέσμη ειδικότερων οδηγιών για ισότητα των δύο φύλων:

1. Οδηγία **92/85/ΕΟΚ** για την εργασία των εγκύων, και γαλουχουσών εργαζομένων:

✓ Δεν υποχρεούνται να εκτελούν νυκτερινή εργασία κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης τους και για ένα χρονικό διάστημα μετά τον τοκετό.
✓ Η άδεια μητρότητας πρέπει να είναι για μία συνεχή περίοδο τουλάχιστον 14 εβδομάδες πριν ή/και μετά τον τοκετό.
✓ Λαμβάνουν άδεια, χωρίς απώλεια αποδοχών για να παρακολουθήσουν προγεννητικές εξετάσεις κατά τις εργάσιμες ώρες.
✓ Δεν απολύονται για λόγους που συνδέονται με την κατάστασή τους από την αρχή της εγκυμοσύνης τους ως το τέλος της άδειας μητρότητας.

2. Οδηγία **2010/41/ΕΕ** προβλέπονται ευνοϊκές ρυθμίσεις για άτομα που αυτοπασχολούνται.

37

I. Ο γενικός ρόλος του εθνικού δικαστή

Συμπεράσματα

Α. Το ενωσιακό δίκαιο για την ισότητα των φύλων μεταφέρεται στις έννομες τάξεις των κρατών μελών.

Β. Ο εθνικός δικαστής αναλαμβάνει το σημαντικό ρόλο να το ερμηνεύσει και να το εφαρμόσει.

Γ. Ο εθνικός δικαστής μπορεί να προσκρούσει σε δυσχέρειες κατά την ερμηνεία.

Δ. Γι' αυτό η Συνθήκη προβλέπει το «νομικό εργαλείο» της υποβολής προδικαστικών ερωτημάτων.

38

II. Η τεχνική της προδικαστικής παραπομπής στον τομέα της ισότητας

Άρθρο 267 ΣΛΕΕ

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφαίνεται με προδικαστικές αποφάσεις:

α) επί της ερμηνείας των Συνθηκών,

β) επί του κύρους και της ερμηνείας των πράξεων των θεσμικών ή λοιπών οργάνων ή οργανισμών της Ένωσης.

Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, δύναται, αν κρίνει ότι απόφαση επί του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του απόφασης, να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο για να αποφανθεί έπ' αυτού.

Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση και του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, οφείλει να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο.

Όταν ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους, η οποία αφορά πρόσωπο υπό κράτηση, το Δικαστήριο αποφαίνεται το συντομότερο δυνατόν.

39

II. Η τεχνική της προδικαστικής παραπομπής στον τομέα της ισότητας

- ✓ Η προδικαστική παραπομπή είναι διαδικασία συνεργασίας μεταξύ του εθνικού δικαστή και του Δικαστηρίου (**Meilicke, C-83/91**).
- ✓ Κατά κανόνα τα «δικαστήρια κράτους μέλους» **δύνανται** να παραπέμψουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο.
- ✓ Κατ' εξαίρεση **οφείλουν** να προβούν στην προδικαστική παραπομπή.

40

II. Η τεχνική της προδικαστικής παραπομπής στον τομέα της ισότητας

Η θεσμική σημασία των εθνικών δικαστηρίων είναι στρατηγικής σημασίας, καθώς ελέγχουν εμμέσως πράξεις ή παραλείψεις των κρατών μελών

Όπως κατά το εσωτερικό δίκαιο, τα δικαστήρια είναι εκείνα που κρίνουν τις νομοθετικές κ.α. πράξεις των κρατών.

Για αντίστοιχο λόγο, με την προδικαστική παραπομπή κρίνεται έμμεσα η εκπλήρωση των ενωσιακών υποχρεώσεων των κρατών μελών **- - >**

Δεν είναι δυνατόν η κρίση αυτή να αφεθεί π.χ. σε διοικητικά όργανα, τα οποία ταυτίζονται ουσιαστικά με το κράτος.

41

II. Η τεχνική της προδικαστικής παραπομπής στον τομέα της ισότητας

Το εθνικό δικαστήριο είναι αρμόδιο να κρίνει:

1) Αν είναι αναγκαίο ή όχι να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα.

2) Το στάδιο της ενώπιόν του διαδικασίας, κατά το οποίο το ερώτημα θα υποβληθεί.

3) Το περιεχόμενο και τη διατύπωση του ερωτήματος.

42

II. Η τεχνική της προδικαστικής παραπομπής στον τομέα της ισότητας

Τέσσερις είναι οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, για να υποβληθεί το προδικαστικό ερώτημα:

1. Πρώτη είναι ο εθνικός δικαστής να έχει αμφιβολία ως προς την ερμηνεία ή το κύρος κανόνα του ενωσιακού δικαίου.

2. Δεύτερη είναι να τεθεί το ερώτημα στο πλαίσιο δίκης η οποία εκκρεμεί ενώπιον του εθνικού δικαστή.

43

II. Η τεχνική της προδικαστικής παραπομπής στον τομέα της ισότητας

3. Τρίτη είναι η εκκρεμής δίκη να αφορά στην επίλυση διαφοράς.

4. Τέταρτη είναι ο εθνικός δικαστής να εξετάσει αν πράγματι χρειάζεται την απόφαση του Δικαστηρίου.

44

II. Η τεχνική της προδικαστικής παραπομπής στον τομέα της ισότητας

Οσάκις η ερμηνεία του Δικαστηρίου περί της εννοίας του ενωσιακού κανόνα αναδείξει έμμεσα την ασυμβατότητα του εθνικού με τον ενωσιακό κανόνα, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να κρίνει ότι, εφόσον ο εθνικός κανόνας δεν είναι συμβατός προς το δίκαιο της Ένωσης, η συνέπεια θα είναι η μη εφαρμογή του στη συγκεκριμένη περίπτωση ή η σύμφωνη ερμηνεία ή η υποχρέωση αποζημίωσης του κράτους μέλους.

45

III. Παραδείγματα

α) Περιεχόμενο της αρχής της ισότητας

Πώς επέρχεται η αποκατάσταση της ισότητας των αμοιβών και της ίσης μεταχείρισης μεταξύ των δύο φύλων, όταν εθνικές διατάξεις έχουν κηρυχθεί αντίθετες προς το ενωσιακό δίκαιο;

Απάντηση ΔΕΕ: Μέχρι τη θέσπιση νέας εθνικής ρύθμισης, η ενωσιακή νομοθεσία απαγορεύει σε εργοδότη για να συμμορφωθεί με την αρχή της ισότητας να αυξάνει **αναδρομικά** το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης γυναικών (από 60 στα 65 έτη) (Ellen Smith, C-408/92).

46

III. Παραδείγματα

α) Περιεχόμενο της αρχής της ισότητας

Πάντως, κάθε κράτος μέλος, διαθέτει ευρεία ευχέρεια προς αποκατάσταση της ισότητας των φύλων, όταν αφαιρεί κάποια προνόμια από το ευνοημένο φύλο (π.χ. γυναίκες), εφόσον η αφαίρεση αυτή δικαιολογείται από αντικειμενικό λόγο, ήτοι την προστασία των πολιτών που χάνουν τη δουλειά τους, ανεξαρτήτως φύλου (Posthuma-van Damme, C-280/94).

47

III. Παραδείγματα

β) Έννοια του εργαζομένου

Υποκείμενο των προστατευτικών διατάξεων καθίσταται:

1. Ο ημιαπασχολούμενος, ακόμη και αυτός που εργάζεται ελάχιστες ώρες το μήνα (**Rinner-Kühn, 171/88**)

2. Αυτός που αποκομίζει πολύ μικρό εισόδημα από την εργασία του (**Nolte, C-317/93**).

48

III. Παραδείγματα

γ) Έννοια της αμοιβής

Αμοιβή συνιστούν:

✓οι **παροχές εκπτώσεων και διευκολύνσεων στις συγκοινωνίες** (Garland, 12/81 και Grant, C-249/96),
✓οι **παροχές ασθένειας** του εργαζομένου (Rinner-Kühn, 171/88),
✓οι **αποζημιώσεις λόγω συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα** (Arbeiterwohlfahrt der Stadt Berlin, C-360/90),
✓οι **παροχές κατά την άδεια μητρότητας** (Gillespie, C-342/93),
✓η αποζημίωση λόγω συμμετοχής στην προβλεπόμενη από τον νόμο εκπροσώπηση του προσωπικού (Freers, C-278/93),
✓το **επίδομα Χριστουγέννων** (Lewen κατά Denda, C-333/97),
✓τα **επιδόματα οικογενειακών βαρών και γάμου** (Επιτροπή/Ελλάδος, C-187/98).

49

III. Παραδείγματα

δ) Κριτήρια διάκρισης λόγω φύλου

Κρίθηκε πως όμοια εργασία υφίσταται και όταν δύο πρόσωπα εκτελούν την ίδια εργασία σε διαφορετικό χρονικό διάστημα (Macarthys Ltd, 129/79).

Το Δικαστήριο έχει διατυπώσει τα νομολογιακά κριτήρια. Εντούτοις, η εφαρμογή αυτών δια της υπαγωγής των πραγματικών περιστατικών κάθε κρινόμενης περίπτωσης επαφίεται στον εθνικό δικαστή (Angestelltenbetriebsrat der Wiener Gebietskrankenkasse, C-309/97).

50

III. Παραδείγματα

ε) Άμεση και έμμεση διάκριση

Το Δικαστήριο έχει διακρίνει μεταξύ άμεσης διάκρισης και έμμεσης διάκρισης.

Άμεση διάκριση:

- Ο εργοδότης αρνείται να προσλάβει έγκυο γυναίκα και αυτό οφείλεται στο φύλο του υποψηφίου (Dekker, C-177/88)
- Απόλυση γυναίκας λόγω εγκυμοσύνης (Webb, C-32/93), ακόμη και αν αυτή εργαζόταν με σύμβαση ορισμένου χρόνου (Tele Danmark A/S, C-109/00).

51

III. Παραδείγματα

ε) Άμεση και έμμεση διάκριση

Έμμεση διάκριση:

- Διάταξη εθνικού νόμου θεσπίζει κριτήριο που περιάγει σε μειονεκτική θέση **ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό** του ενός φύλου σε σχέση με το άλλο.
- Παράδειγμα: νομοθεσία κράτους μέλους για τις καταχρηστικές απολύσεις απαιτεί ελάχιστη χρονική διάρκεια εφαρμογής, εφόσον σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών δεν καλύπτεται λόγω μικρής διάρκειας απασχόλησης (Regina, C-167/97).
- Το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα μέτρο που αποκλείει τους εργαζόμενους μερικής απασχόλησης από ένα επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα συνιστά «έμμεση διάκριση» και είναι, ως εκ τούτου, αντίθετο με τη Συνθήκη εάν επηρεάζει πολύ μεγαλύτερο αριθμό γυναικών παρά ανδρών, εκτός αν μπορεί να αποδειχθεί ότι ο εν λόγω αποκλεισμός δικαιολογείται από αντικειμενικούς παράγοντες άσχετους προς οιανδήποτε διάκριση λόγω φύλου (Bilka, 170/84).

52

III. Παραδείγματα

στ) Βάρος απόδειξης

Παράδειγμα: **Υπόθεση Νικολούδη κατά ΟΤΕ (C-196/02)**

1. Η ενάγουσα, καθαρίστρια μειωμένης απασχολήσεως
2. Αποκλείστηκε από τη δυνατότητα για την ένταξη στο μόνιμο προσωπικό του ΟΤΕ.
3. Οι συλλογικές συμβάσεις επέτρεπαν την υποβολή αιτήσεως μόνο στο έκτακτο προσωπικό που είχε συμπληρώσει **τουλάχιστον διετή υπηρεσία πλήρους απασχολήσεως**.
4. Η ενάγουσα δεν εντάχθηκε στο μόνιμο προσωπικό, διότι προϋπόθεση για τη μονιμοποίηση του έκτακτου προσωπικού αποτελούσε η πλήρης απασχόληση και η προϋπόθεση αυτή ίσχυε ανεξάρτητα από την ειδικότητα ή το φύλο του ενδιαφερόμενου.

53

III. Παραδείγματα

5. Το ΔΕΕ απάντησε πως η ύπαρξη κατηγοριών εργαζομένων που να απαρτίζονται από εκπροσώπους ενός μόνο φύλου και επομένως, η δημιουργία μίας κατηγορίας εργαζομένων που να αποτελείται αποκλειστικά από γυναίκες δεν αποτελεί καθαυτή άμεση διάκριση σε βάρος των γυναικών.

6. Εντούτοις, η διαπίστωση ότι η μεταγενέστερη θέσπιση δυσμενούς μεταχειρίσεως για την κατηγορία αυτή, ανεξάρτητα από το αν αφορά την ίση μεταχείριση ή την ισότητα αμοιβών, θα μπορούσε να αποτελέσει τέτοια διάκριση, δηλαδή άμεση διάκριση.

54

III. Παραδείγματα

7. **Για το βάρος αποδείξεως:** Το ΔΕΕ επανέλαβε πως όταν γίνεται επίκληση από μισθωτό ότι παραβιάσθηκε σε βάρος του η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως και αποδεικνύονται από τον ίδιο **πραγματικά περιστατικά από τα οποία τεκμαίρεται η ύπαρξη άμεσης ή έμμεσης διακρίσεως**, το ενωσιακό δίκαιο **έχει την έννοια ότι <u>ο εναγόμενος φέρει το βάρος να αποδείξει</u> ότι δεν υπήρξε παραβίαση της αρχής αυτής.**

55

III. Παραδείγματα

ζ) Κυρώσεις

1. Πρέπει να εξασφαλίζεται πραγματικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα έναντι του εργοδότη σε περίπτωση παραβίασης των αρχών της μη διάκρισης λόγω φύλου (Colson και Kamann, 14/83)
2. Πρέπει να προβλέπεται κατάλληλου ύψους αποζημίωση εφόσον επιλέγεται από το κράτος η υιοθέτηση συστήματος αστικής ευθύνης του εργοδότη (Draehmpaehl, C-180/95)
3. Πρέπει να εξασφαλίζεται πραγματική και αποτελεσματική δικαστική προστασία για όσους επικαλούνται πως έχουν πέσει θύματα διακριτικής μεταχείρισης λόγω φύλου (Preston, C-78/98).

56

Γενικά Συμπεράσματα

1. Ο μεγαλύτερος όγκος αποφάσεων προήλθε από τα προδικαστικά ερωτήματα που περιήλθαν στο Δικαστήριο σχετικά με το ακριβές περιεχόμενο μιας διάταξης. – Σημαντικός ρόλος του εθνικού δικαστή.
2. Η σύγχρονη νομοθεσία των κρατών μελών για την ισότητα των φύλων προέρχεται από τις ενωσιακές ρυθμίσεις και, κυρίως, τις οδηγίες που έχει εκδώσει ο ενωσιακός νομοθέτης.

57

Γενικά Συμπεράσματα

3. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο είναι καίριας σημασίας η συνεργασία εθνικού και ενωσιακού δικαστή με τη χρήση του εργαλείου του «προδικαστικού ερωτήματος» (άρθρο 267 ΣΛΕΕ).
4. Σε αρκετά ζητήματα η νομολογία έχει ήδη παγιωθεί.
5. Τα ειδικότερα ζητήματα που δεν έχουν κριθεί είναι ευκταίο να οδηγούν σε προδικαστικό ερώτημα.

58

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας